

Laaggeletterdheid

Inhoud

Laaggeletterde ouders	2
Signaleren van laaggeletterdheid	3
De invloed van ouders op de taalontwikkeling van kinderen van 0-4 jaar	4
Preventie van laaggeletterdheid <i>Aanbevelingen om de taalontwikkeling van het kind te stimuleren</i>	6
Bestrijden van laaggeletterdheid <i>Aanbevelingen voor het begeleiden van laaggeletterde ouders</i>	8
Bruikbare Materialen	10

Laaggeletterde ouders

In Nederland zijn anderhalf miljoen volwassenen laaggeletterd. Dat wil zeggen dat zij te weinig lees- en schrijfvaardigheid hebben om zich zelfstandig te kunnen redden in onze maatschappij.

Laaggeletterdheid komt voor in alle geledingen van de samenleving, maar het meest bij laagopgeleide autochtone volwassenen.

Laaggeletterden mijden lees- en schrijfsituaties. Laaggeletterde ouders zullen hun kinderen dan ook nooit voorlezen. Zij lezen geen briefjes van school, geen rapporten en zullen nooit samen met hun kinderen woordjes schrijven.

Laaggeletterde ouders zeggen van zichzelf dat zij 'slecht zijn in taal'. Als het gaat om de taalontwikkeling van hun kinderen, voelen zij zich vaak onzeker. Zij weten dat zij hun kinderen hierin niet goed kunnen begeleiden en stimuleren. Zij voelen zich hierin tekort schieten.

Laaggeletterde ouders zijn soms angstige ouders. Zij zijn bang dat hun kind hen vraagt om voor te lezen, bang dat hun kind vraagt waarom ze niet willen voorlezen, bang als de kinderen naar school gaan en daar zelf leren lezen en schrijven. Want een van de ergste dingen die laaggeletterde ouders kan overkomen is dat hun kinderen merken dat ze niet, of niet goed, kunnen lezen en schrijven. Vaak houden ze dit verborgen, ook voor hun kinderen. Als het dan uitkomt, hebben zij het gevoel 'door de mand te vallen'.

Voor sommige ouders is het feit dat zij hun kind niet kunnen voorlezen een reden om iets aan hun lees- en schrijfprobleem te gaan doen. Maar vaker is dit niet het geval. Ten eerste omdat laaggeletterden vaak weinig zelfvertrouwen hebben als het gaat om leren.

Laaggeletterde ouders hebben een duwtje nodig, een duwtje om iets aan hun lees- en schrijfvaardigheid te doen. Het kan voor laaggeletterden een enorme opluchting zijn om over hun lees- en schrijfproblemen te praten, in contact te komen met andere laaggeletterden en ervaringen te delen. Als zij weer naar school gaan, en lezen en schrijven leren, gaat er een wereld voor hen open en groeit hun zelfvertrouwen. Het zijn trotse ouders, als zij hun kind voor het eerst voorlezen of voor het eerst het briefje van school zelfstandig kunnen lezen en het antwoordstrookje kunnen invullen.

Signaleren van laaggeletterdheid

Wat kunnen indicaties zijn voor laaggeletterdheid?

U merkt in contacten of het kind opgroeit in een taalstimulerende omgeving of niet. Een van de oorzaken van een minder taalstimulerende omgeving kan zijn, dat de ouders problemen hebben met lezen en schrijven. Er zijn signalen en uitspraken die hierop kunnen wijzen:

Signalen bij het huisbezoek

- Er zijn geen kranten, boeken, tijdschriften, spelletjes en (verjaardags)kalenders in huis.
- Er liggen geen pen en papier bij de telefoon.
- De ouder neemt het *Groeiboek* onwennig in ontvangst.
- Er is geen geboortekaartje. Post (met felicitaties) is niet geopend.

Signalen tijdens een consult op het bureau

- De ouder heeft niets ingevuld in het *Groeiboek*; de naam van het kind staat er niet op, ingevoegde folders zitten er nog ongelezen in.
- De ouder komt vaak niet op afspraken, schrijft de afspraken niet op, komt op de verkeerde dag, tijd of plaats.
- De ouder zegt nooit voor te lezen.
- De ouder vult de vragenlijsten van het consultatiebureau niet of niet volledig in.
- De ouder pakt nooit een boekje in de wachtkamer.
- De ouder vraagt mondelinge informatie over zaken die op papier zijn uitgereikt.

Uitspraken van de ouder

- 'Ik hou niet van voorlezen.'
- 'Mijn partner leest altijd voor.'
- 'Ik ben zelf ook nooit voorgelezen.'
- 'Ik dacht dat de afspraak morgen was.'
- 'Mijn kind houdt niet van boeken, het kijkt liever tv.'
- 'Ik schrijf het thuis wel op.'

Een combinatie van bovenstaande signalen kan erop wijzen dat er sprake is van laaggeletterdheid. Dat kan aanleiding zijn om er met ouders over te praten.

De invloed van ouders op de taalontwikkeling van kinderen van 0-4 jaar

Het beheersen van de basisvaardigheden lezen en schrijven is een cruciale factor in het succes dat kinderen zullen hebben in hun schoolcarrière. Het is inmiddels al een aantal decennia duidelijk dat de taalontwikkeling in de vroege kinderjaren (0-8) van groot belang is voor de taalontwikkeling op langere termijn.

Al vanaf de eerste maanden experimenteert een baby met taal. Baby's imiteren de geluiden (klank, toonhoogte, en ritmes) die ze horen van volwassenen, ze lezen gebaren en gezichtsuitdrukkingen, en beginnen klankcombinaties te koppelen aan betekenissen. Ze herkennen veel gebruikte 'jingles' en woordcombinaties in spelletjes als 'kiekeboe', ze spelen met letterblokken in de box en grijpen naar boeken.

Door de interactie met anderen leren kinderen dat het geschreven woord een betekenis vertegenwoordigt. Een speelgoedbeer is een beer, een getekende beer wordt herkend als beer, en als zij het alfabetisch principe doorkrijgen, gaan ze letters maken, letters aan klanken koppelen en snappen ze dat ook letters ergens voor staan, dus dat het woord beer 'beer' betekent.

Het lijkt erop dat kinderen deze zaken op hun eigen houtje en als vanzelf ontdekken. Dit is echter niet het geval. Dat wat de kinderen leren is resultaat van aanzienlijke, maar speelse en informele, begeleiding en instructie van de ouders.

De invloed van ouders op de taalontwikkeling van hun kind is zichtbaar in:

- woordenschat;
- kennis van zinsstructuren en verhaalstructuren;
- inzicht in het belang van het gedrukte woord;
- plezier in boeken en lezen;
- taalinzichten zoals: er is een relatie tussen letters en klanken, tussen letters (woorden) en betekenis;
- nieuwsgierigheid naar woorden;
- onderlinge communicatie.

Het voorlezen vergroot het gevoel van eigenwaarde van de kinderen, kinderen die worden voorgelezen hebben een grotere kennis van de wereld en kinderen leren al vroeg om een relatie te leggen tussen het gedrukte woord en beeld en hun eigen wereld.

Één op één contacten tussen ouder en kind zijn belangrijk voor de mondelinge taalontwikkeling en leggen een basis voor geletterdheid.

Aanbevelingen zijn:

- veel praten met baby's en peuters;
- veel praten, zingen, spelen en vingerspelletjes doen;
- baby's babyboeken geven;
- veel met peuters op schoot zitten lezen;
- de peuters veel papier en schrijf- en tekenmateriaal geven, zodat ze hiermee kunnen experimenteren;
- een taalrijke omgeving creëren;
- kwaliteitsboeken (voor)lezen;
- praten met de kinderen over wat is voorgelezen;
- 'gewone' taal gebruiken (geen rare zinnen formuleren);
- gebruik maken van verschillende (inter)acties, zodat het kind al vroeg te maken krijgt met de variatie in taalgebruik en de relatie tussen taalgebruik en situatie legt.

Er is geen onderzoek bekend naar de relatie tussen taalontwikkeling van kinderen en laaggeletterdheid van hun ouders. Wel is er onderzoek gedaan naar de relatie tussen taalarme gezinsomgeving en de taalontwikkeling van kinderen. Kinderen die opgroeien in een taalarme gezinsomgeving zijn minder vertrouwd met en voorbereid op de taal die op school wordt gebruikt. Één van de redenen waarom een gezinsomgeving taalarm is, kan zijn dat de ouders zelf niet of nauwelijks kunnen lezen en schrijven.

Preventie van laaggeletterdheid

Aanbevelingen om de taalontwikkeling van het kind te stimuleren

Geef voorlichting

- Neem in de consulten op vaste momenten gesprekken op over taal en taalontwikkeling. Reik folders uit over taalontwikkeling of lezen, die dienen als handvat om erover te praten.
- Gebruik schriftelijk materiaal, specifiek gericht op taalontwikkeling: Het *Groeiboekje* en nieuwe varianten daarvan, zoals de groeigids van *GGD Amsterdam* en *Ik ben groter* van *ICARE*; divers informatiemateriaal over praten, (voor)lezen, taal en taalontwikkeling. Leg ook in de wachtkamer informatie neer van de bibliotheek en de kinderboekwinkels.
- Geef bij het eerste huisbezoek een babyboekje cadeau. Dit is mogelijk door samenwerking met de bibliotheken in het project *Boekenpret*, in ieder geval voor alle kinderen in de leeftijd van 0-2 jaar.

Organiseer groepsactiviteiten

- Verwijs naar diverse cursussen en/of bijeenkomsten, waarin taal een onderdeel is. *Praatjesmakers* (ontwikkeld door *Thuiszorg Amsterdam*) is bijvoorbeeld materiaal voor groepsvoorlichting over het stimuleren van de taalontwikkeling. De cursus wordt gegeven op peuterspeelzalen en kinderdagverblijven. Ouders kunnen deze voorlichting gezamenlijk aanvragen.
- Las in het bestaande cursusaanbod ruimte in voor een medewerker van de bibliotheek die vertelt over voorlezen, of voor een (andere) deskundige die vertelt over taalontwikkeling en de rol van de ouders. Neem in de cursus tijd op om praktisch te oefenen met voorlezen en taalstimulering.
- Organiseer – in samenwerking met bibliotheken – bijeenkomsten voor ouders over voorlezen en geschikte boeken voor bepaalde leeftijdscategorieën. Dit kan binnen het project *Boekenpret*.

Huisbezoek

- Leer ouders om effectiever met hun kind te communiceren. Hiervoor is bij *Thuiszorg West-Brabant* en *Thuiszorg Breda* in 2003-2005 een proef gedaan met geprotocolleerd huisbezoek bij kinderen van 14-18 maanden die een negatieve score hebben op 1 van de taalitems in het van *Wiechenschema*.
- Breng *Boekenpret 'thuis'*. Een aantal consultatiebureaus heeft er bijvoorbeeld voor gekozen om *Boekenpret* thuis bij de ouders te brengen, door boeken mee te nemen en ouders te leren hoe zij hun kinderen kunnen voorlezen.

- Maak gebruik van video-hometraining. Steeds meer consultatiebureaus maken hier bij de begeleiding van ouders in de opvoeding en verzorging van kinderen gebruik van. Ook hierbij wordt op taal gelet. Aandacht is er voor:
- het stimuleren van taalontwikkeling: praten met de kinderen, spelletjes doen, zingen, voorlezen;
- het belang van herhalen van 'correcte' taaluitingen van kinderen;
- interactief voorlezen: het blijkt dat het voorlezen meer effect heeft op de taalontwikkeling als dit interactief gebeurt, dat wil zeggen vragen stellen, het kind laten aanwijzen in het boek, het zelf laten vertellen.

Geef advies

- Geef bij tweetaligheid het advies om het kind op te voeden in de eigen moedertaal. Bij oudere peuters is het verstandig om gebruik te maken van de één-taal-één-situatie strategie (thuis eigen taal, buitenshuis Nederlands) of de één-persoon-één-taal strategie (één ouder eigen taal, andere ouder Nederlands). Deze adviezen zijn gemaakt door *Averroés Stichting (Taaltalent)*. Het idee dat erachter zit is dat een goede beheersing van een taal leidt tot een makkelijk leren van een tweede taal.
- Adviseer allochtone ouders bij gebrekkig taalaanbod in het Nederlands, hun kind naar een VVE-peuterspeelzaal te laten gaan. Daar kan het Nederlands met specifieke programma's op peil worden gebracht. Peuterprogramma's zijn o.a. *Pyramide*, *Kaleidoscoop*, *Startblokken* en *Boekenpret*.

Overige aanbevelingen

- Richt de aandacht vooral op de taalontwikkeling van de kinderen tussen 0-2 jaar. Daarna is er aandacht voor taalontwikkeling door middel van de screening op de consultatiebureaus. Op de leeftijd van 2 jaar gaan peuters naar de peuterspeelzalen waar aandacht voor de taalontwikkeling is.
- Stem de voorlichting van consultatiebureaus en de (VVE-)peuterspeelzalen beter op elkaar af, zodat er sprake is van een samenhangend geheel aan taalstimuleringsactiviteiten.

Bestrijden van laaggeletterdheid

Aanbevelingen voor het begeleiden van laaggeletterde ouders

Laaggeletterdheid van de ouders is een risicofactor voor de taalontwikkeling van kinderen. Activiteiten die de jeugdgezondheidszorg kan ondernemen om de ouders te stimuleren hun lees- en schrijfproblemen aan te pakken, liggen in het verlengde van de taken die zij uitvoert: signaleren van risico's en verwijzen.

Wat zijn mogelijkheden voor laaggeletterde ouders?

Volgen, registreren, screenen

- Neem laaggeletterdheid als expliciet aandachtspunt op bij het eerste huisbezoek en bij de vervolgconsulten in het eerste jaar.
- Bespreek, indien de ouder laaggeletterd is, dit regelmatig met hem of haar.
- Maak binnen de organisatie concrete afspraken over de manier waarop dit wordt besproken.

Stimuleren van de ouders

- Maak ouders duidelijk dat het in het belang van de kinderen is dat de ouders kunnen lezen en schrijven. Geef gestructureerd voorlichting over het belang voor kinderen van voorlezen en taalstimulering en ondersteun dit met kleine folders of boekenleggers. Achterin het *Groeiboek* bij de lijst nuttige adressen kan ook het telefoonnummer van de landelijke bellijn opgenomen worden. Ook het adres en de naam van de contactpersoon lezen en schrijven van het ROC in de regio kan hierin worden genoteerd.
- Adviseer ouders die moeite hebben met lezen en schrijven om hier iets aan te doen. Neem dit advies ook op in het *Groeiboek*. Ook kan er geadviseerd worden om taalprogramma's te volgen op de televisie (bijvoorbeeld *Lingo*), of op het internet (bijvoorbeeld www.taalklas.nl).

Aanspreken van ouders

Als u vermoedt dat de ouder misschien laaggeletterd is, kan u daarop ingaan. Het beste is om er gewoon over te praten. De ervaring leert dat een gesprek daarover het meeste effect heeft, als het probleem zoveel mogelijk wordt genormaliseerd. Een respectvolle houding ten opzichte van de ouders is belangrijk.

De aanleiding om hierover te beginnen, ligt meestal in de activiteiten die de ouders (moeten) doen met of voor hun kind. Als zij niet voorlezen, kunt u hen vragen: Houdt u niet van voorlezen, vindt u het misschien moeilijk om voor te lezen? Heeft u dan misschien zelf moeite met lezen?

Als ouders het *Groeiboekje* of vragenlijsten van het consultatiebureau niet of niet volledig invullen, kunt u vragen: Heeft u moeite met de vragen? Houdt u niet van invullen, vindt u het moeilijk om zoiets in te vullen? Komt het misschien omdat u moeite heeft met schrijven?

Als de ouder inderdaad zegt dat hij moeite heeft met lezen en/of schrijven, kan u hierop doorvragen: Wat vindt u ervan dat u moeite mee heeft met lezen en schrijven? Maakt u zich zorgen daarover? Wat denkt u dat u er aan kunt doen? Zou u beter willen lezen en schrijven? U kunt vertellen dat er anderhalf miljoen volwassenen zijn in Nederland die er moeite mee hebben, en dat er speciale cursussen zijn. U kunt afspreken dat u de ouder hier informatie over geeft. En u kunt vertellen dat er veel ouders zijn die beter willen lezen en schrijven en hiervoor naar een cursus gaan, omdat zij bang zijn dat hun kinderen ontdekken dat zij dit niet kunnen. U kunt aangeven dat deze cursussen vaak gegeven worden in kleine groepen en dat er veel persoonlijke aandacht is. De boodschap moet zijn dat ouders zelf moeten gaan leren lezen en schrijven om hun kinderen goede kansen te geven op school.

Doorverwijzen

Na een gesprek als hierboven genoemd, kan u informatie geven aan de ouder, over cursussen lezen en schrijven en informatie geven over hoe het op deze cursussen gaat.

U kunt het telefoonnummer geven van de contactpersoon voor laaggeletterdheid van het dichtstbijzijnde ROC in de buurt. U kunt ook doorverwijzen naar de bellijn:

0800-0234444.

Bruikbare Materialen

- **Taalontwikkeling bij baby's, peuters en kleuters**
Voor ouders met kinderen in de leeftijd van 0 tot 4 jaar
 6 maart 2006
 Folder op initiatief van de Nederlandse Vereniging van *Logopedie* en *Foniatrie (NVLf)* in het kader van de Europese Dag van de Logopedie. Met medewerking van: *Expertisecentrum Nederlands, Vakgroep Logopedie GGD Nederland, Sardes, Harcourt Test Publishers* en *Z-org*.
- **Samen kijken, praten en spelen met boekjes**
Voorleestips voor 0-2 jaar en 2-4 jaar
 Een uitgave in het kader van *Boekenpret*.
- **Het beste voor uw kind**
 Een map (+ cd-rom) met adviezen over de eerste levensbehoeften in beeld en tekst, informatie over gebruik van het materiaal en tips voor communicatie. Het beeldmateriaal kan ook gebruikt worden als ondersteuning bij gesprekken met laaggeletterde ouders.
 Auteurs: Pauline van Haastrecht, Fatma Alakay en Noor Koster
 Een uitgave van *NIGZ*, 2005. Te bestellen via uitgeverij@nigz.nl.
- **Boekenpret**
 Draaiboek gebaseerd op de invoering van *Boekenpret* bij *Corbis Plus Jeugdgezondheidszorg* te Den Helder.
 Een uitgave van *Corbis Plus Jeugdgezondheidszorg, Stichting Lezen en Z-org*, december 2005.

Websites

- www.alfabetisering.nl
 Deze website bevat onder meer video-interviews met deskundigen, docenten, cursisten van lees- en schrijfcursussen, werkgevers en ambtenaren.
- www.bereslim.nl
 Een site voor jonge kinderen, hun ouders en hun opvoeders. De site bevat leerzame spelletjes en animaties van bekende prentenboeken. Ook geeft deze site informatie over de leer- en taalontwikkeling van het kind. De gegevens die via de site worden verzameld, worden geanalyseerd voor wetenschappelijk onderzoek. Op deze site wordt binnenkort een lijst gepubliceerd met kwalitatief goede boeken waar een video of cd-rom bij is.
- www.boeken.nl
 Informatie over het project *Boekenpret* van de *Vereniging Openbare Bibliotheken*.

- www.bookstart.co.uk
Informatie van het Engelse project *Bookstart*.
- www.horenzienenzeggen.nl
Informatie over taalontwikkeling voor professionals (vooral peuterspeelzaalleidsters).
- www.icdllbooks.org
Informatie over kinderboeken in 13 talen, geen Nederlands.
- www.kindentaal.nl
Veel informatie voor ouders over taalontwikkeling, met tips over taalstimulering, gekoppeld aan leeftijd en met goede links.
- www.kinderboekwinkels.nl
Informatie over goede boeken voor verschillende leeftijdscategorieën.
- www.leesplein.nl
Boekenspelletjes, kleurplaten en tips voor goede kinderboeken (verschillende leeftijdsgroepen). Met een databank met informatie over producten en projecten op het gebied van taalstimulering en leesbevordering.
- www.lezen.nl
Informatiesite van Stichting Lezen.
- www.lezenenschrijven.nl
Informatiesite van Stichting Lezen & Schrijven.
- www.meertalen.nl
Een databank met informatie over producten en projecten op het gebied van taalstimulering en leesbevordering, die kunnen worden ingezet voor kinderen die thuis een andere taal spreken dan het Nederlands.
- www.mijnabc.nl
Een website waarop in eenvoudige taal allerlei zaken waar laaggeletterden moeite mee hebben in een oefensituatie toegelicht worden.
- www.oudersonline.nl
Veel tips voor ouders, over alle onderwerpen waar ouders mee te maken hebben, met een speciale pagina over taalontwikkeling.
- www.peuterplace.nl
Veel titels van boeken, liedjes, versjes. Een deel kan worden bekeken en beluisterd. Er is een aparte pagina over voorlezen, waarin 10 Gouden Voorleestips zijn opgenomen.

